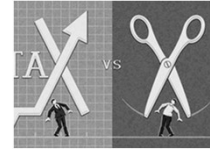

KENT 309 PLANLAMA KURAMLARI

5. HAFTA

FİZİKİ VE TASARIM TEMELLİ PLANLAMA YAKLAŞIMLARINA YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER

Küresel ölçekte ancak özellikle batıda savaş sonrası dönemin getirdiği yokluk ve buna yönelik gelişen tasarruf dönemi (Karne ile gıda dağıtımının olduğu dönemler) olsa da ve SSCB ve batı arasında gündeme gelen soğuk savaş dönemine rağmen bu dönem bir yandan da umut ve optimistik bir dönemi de işaret ediyor.

Kriz sonrası dönemde Batılı devletlerin hızlı yükselişi:

- Yüksek ekonomik refah seviyesi ve
- yüksek büyüme hızına sahip
- işsizlik oranlarının neredeyse sıfır olduğu dönemler yani TOPLUMSAL REFAHIN yükseldiği dönemler

Özellikle savaş sonrası kentlerin yeniden inşası ve doğum oranlarındaki hızlı artış (baby-boom dönemi) ile artan nüfus Yeni ihtiyaçlar:

yeni merkezler, yeni sağlık ve eğitim alanları ve yeni konut ihtiyacı ile birlikte Viktoria kenar mahalleleri – Viltoria slum mahalleleri (Victorian slums) bölgelerinin yenilenmesi,

Yani iki dünya savaşı sonrası ve iç çatışmaların etkisinde mevcut kentlerin iyileştirilmesi ve yeni kentlerin kurulduğu bir dönem. Yokluk döneminden varlık dönemine geçiş ve toplumdaki refah ve alım gücünün artması, yaşam standartlarının yükselmesi ile ortaya çıkan yeni talepler..

Sosyal demokrasinin siyaset anlayışında kendine daha sağlam bir pozisyon kazanmasıyla birlikte topluma hizmet sunumu ve yönetiminin bir parçası olan **planlama** da altın çağını yaşadığı dönem olarak kimi kaynaklarda değerlendirilir.

Nedir bu dönemin yeni Talepleri?

Araç sahipliği ve yeni yollar mevcut yolların geliştirilmesi, trafik sıkışıklığına aranan çözümler vb

1940lar – 70lere kadar ki dönem savaş sonrası izlerin çeşitli uygulama pratikleri ve kuramsal altlığın oluşturulmaya çalışıldığı bir dönem.

- kentlerin hızlı gelişimi ile birlikte kentsel –mekânsal görüntü yeterince iyi değil ise veya kötü ise suçlu 'planlama'nın kendisi
- Yani planlamanın kendisi yeterince iyi değil veya kötü
- Ancak kentsel mekanın **meşru** gelişimini, yönelimini, değişimini, biçimlendirilmesini sağlayan unsurlardan biri olan planlamayı ve planıyı tek suçlu olarak görmek bu noktada ne kadar doğru?

- Savaş sonrası kamu sektörü aktivitelerinin doruğa ulaştığı dönemde bile **temel belirleyici ve yönlendiricilerinin** daha az engelle karşılaşılan **Pazar güçleri (market forces)** olduğu açıktır (Pickvance 1977).

FİZİKİ PLANLAMA VE TASARIM ODAKLI PLANLAMAYA YÖNELİK GETİRİLEN ELEŞTİRİLER

Tasarımın kalitesi (estetik kalitesi) ve fiziki planlama vurgusuna yönelik

Özellikle bu dönemde **modernist mimalık** etkisiyle de birlikte **büyük kütleli ofis blokları** ve **banliyö yerleşkelerini** örneklenerek getirilen eleştiriler özellikle ikincisi için **banlitopya (sub-topia)** ne kır ne kent eleştirisiyle vurgulanmıştır.

Bu genel hava içerisinde

1. Sosyal yapıya duyarlılaşan: sosyal körlük
2. Fiziki determinizm (gerekirçilik-belirlemecilik)
3. Danışma eksikliği

Üç temel unsur olarak öne çıkmaktadır.

1. Sosyal yapıya duyarısızlaşan: sosyal körlük

Örnek:

- Anti sosyal bir yaklaşımla geliştirilen, yenilenen kent parçaları örneğin bir işçi mahallesi olan Bethnal Green'in yenilenmesi ve bu alanda yaşayanlara Londra çeperinde yeni konut alanları önerilmesi (Greenleight).
- Ülkemizdeki aksine burada dikkat çekilmek istenen yeni konut alanlarındaki giderlerin karşılanamaması ve istenmeyen bir sonuç olarak soyutlaştırmanın oluşması değil, mahalle ölçeğinde yıllar içinde organik bağ ve iletişimle kurulan ağların yeni banliyö yaşantısında kurulamayarak sosyal bağların zayıflaması
- Dönemsel olarak da insanları kendi içine yönlendirip sosyal bağları azaltan bir diğer unsur olarak TV sahipliği, yani kamunun da kamusal alandan çekilip kendi özel alanında daha çok vakit geçirmesini sağlayan bir dönemin nüvesi.

Bu mahalle özelinde yaşanan yenilemede mahalle sakinleri çoğunlukla taşımaya gönüllü olmuşlarsa da sürecin yönetimindeki tek odak bu insanlar için **yaşam alanlarındaki fiziki özelliklerin** geliştirilmesi ve **fiziki kalitenin** iyileştirilmesi olması dolayısıyla bütünden bakıldığında aynı topluluğun taşınması söz konusu olsa da detayda mesafelerin çoğaldığı **banliyö yaşantısındaki sosyal bağların kurulumuna yönelik bir odağın olmaması** (ör blok halinde taşınma olabiliirdi) yada **sosyal içerikli analizlerin eksik kalması** süreci tam anlamıyla başarılı kılamamıştır.

2. Fiziki determinizm (gerekirlik-belirlemecilik)

Sosyal yapının, mahalle ölçeği ve komşuluk ölçeğinde dikkate alınmadığı iddiasına karşı çıkmaydı. Ancak bu karşı çıkıştaki savunma komşuluk birimlerinin tasarımında sosyal yapıyı da düşündüğü iddiası ile komşuluk birimi ihtiyaçları:alışveriş, okul vb ihtiyaçların tasarlanmasıydı.

Yeni fiziki çevredeki gereklilikler üzerinden biçimsel belirlemelerde bulunmak.

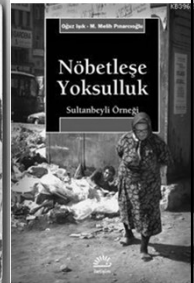

"Bir ev inşa eden veya vaziyet planı tasarlayan, yolların nereye gidip gitmeyeceğine, evlerin hangi yöne bakacağına ve birbirine ne kadar yakın olacağına karar veren mimar, aynı zamanda büyük ölçüde Bu evlerde yaşayacak insanlar arasındaki sosyal yaşam örüntüsünün de nasıl olacağına karar verir" Bu türden bir söylem (ki dönemin hakim yaklaşımına iyi bir örnek, mimari tasarımın insanların davranış biçimleri üzerinde doğrudan ve belirleyici bir etkisi olduğunu iddia eder).

- Yoksul mahallelerde yaşayan insanların genellikle birkaç nesildir aynı sokakta yaşadıkları ve bu nedenle komşuları ve akrabalarıyla uzun süreli temasları olduğu;
- Ekonomik sıkıntı çeken insanlar, karşılıklı yardım ve koruma için bir araya gelmeye eğilimlidir.

Yeni komşuluğun çevresel faktörler tarafından tetiklendiği doğrudur. ANCAK, bunlardan en alakalı olanı fiziksel olmaktan ziyade sosyal ve ekonomiktir.

Maurice Broady, *People and Buildings: Social Theory in Architectural Design* pg. 174

Bir başka ifadeyle,

- Sosyal çevreyi, sosyal çevrenin gücünü ve kapasitesini yok sayma-duyarsız olma
- Fiziki çevredeki belirlemeci (determinist) tutumun sosyal çevreyi de belirleyebileceği yanlış öngörüsü (çevre temiz olursa ruhumuz da temiz olur gibi... benzer dönemlerde ABDdeki city beautiful- güzel kent hareketi de aslında benzer bir kökene sahip.

3. Danışma eksikliği

- Her ne kadar yeni fiziki çevreye taşınan hanelerin çoğunluğu yenilenmiş bir fiziki çevreye sahip olmaktan memnun olsalar da yine de düşük bir oranda da olsa (%20 gibi) yıkımlardan ve evlerini bırakacak olmalarından dolayı memnuniyetsizdi.
- Planlıların o bölgede yaşayanlardan bile (nerede plan yapıyorlarsa) meslek insanı profesyoneli olarak herkesten daha iyisini bilme, exper düşüncesi.

Buradaki en büyük sıkıntılardan biride değer yargısından bağımsız saf teknik bir doğruyu ortaya koyma iddiasındaki eksiklik. Bu türden bir iddia mesleğin ve hatta insanın siyasi yanının masumane bir yargılamayan-objektif düşünce temsiliini yansıtmıyormuş yanlışısını kuvvetlendirmesi.

"planlamacıların takdir edemediği şey, değerli bir yaşam ortamını neyin oluşturduğuna dair bir yargının salt teknik bir olgu değil, bir değer yargısı olduğuydu. bu nedenle planlılar, şehir planlamasının değer yüklü ve dolayısıyla politik doğasını tanımadıkları için daha da eleştirildi." (Taylor, 1998:43)

OZALİT BASKI PLANLAMAYA YÖNELİK ELEŞTİRİLER

Gelişim planı – kent haritaları, arazi kullanım bölgelemeleri, sınırları....

Vs

Mimar yada mühendisin yaptığı bir tasarımın çizilmesi ve hayata geçirilmesi...

Planınsındaki oldu bitti hadi yapalım denebilecek bir yapıda değil aksine sürekliliği olan asla bitti hedefe ulaşık diyemeyeceğimiz devingen bir süreci tarifliyor. Bu dönemde yerel yönetimlere uzun erimli planları izlemeleri için 5 yılda bir planı takip etme sorumluluğu verilse de bu yaklaşım yine de yetersiz kalıyor.

Burada çatışma yaratan iki tür gerçeklik söz konusu:

- Bir yanda, sabit arazi kullanım bölgelerine döndürerek bir kent için gelecekteki biçimini belirlemeye çalışan herhangi bir plan ile,
- Faaliyetler sürekli bir akış halinde olduğu bu anlamda işleyen herhangi bir yerleşimde arazi kullanımını gerçekçi arasında kaçınılmaz olarak var olan bir gerilim

Süreç içerisinde yaşanacak olası değişiklik ve yetersizliklere uyumdan bahsetmiştik, bu dönemin önemi olarak da uzun erimli planların 5 yılda bir kontrolü ve izlenmesi gündemeydi ancak her dönem için şunu da unutmamak gerekir:

Uygulama sürecindeki her plan,

- **öngörülemeden olaylar**, oluşlar, gelişmeler veya uyumsuzluklar-değişimler ile karşı karşıya kalabilir.
- Kamu politikasının bir aracı olarak, bu tür beklenmedik değişimlerden **yalnızca küçük değişikliklerle kurtulma** kapasitesine sahip olmalıdır.
- Fakat, **tanınmayacak şekilde değişikliğe ihtiyaç duyulursa** veya **sonunda plan bütünüyle vazgeçilmiş hale gelirse**, kendi amaçlarını yok saymış olmanın yanı sıra, güvenilir bir kamu politikası aracı **olarak tüm planlama kavramını itibarsızlaştırır** (Maurice Brown 1968:3).

Brown'un getirdiği öneri ise alternatif bir model olarak **satranç yaklaşımı**: her biri kendi şartlarında sınırlı ve belirleyici ama her biri sonraki aşamalarda başarılı manevra için maksimum özgürlüğü güvence altına almaya çalışan bir dizi hamlede bölünmüştür.

KURALCI İDEALLER VE TAHMİNLERE YÖNELİK GELEN ELEŞTİRİLER: PLANLAMANIN KURALCI YAPISI

- Ütopycılık yaklaşımına eleştiriler
- Kentçilik-şehirçilik karşıtlığı (anti-urbanism)
- Kentsel yapının düzenlenmiş görünümü
- Planlama değerlerinin fikir birliği görüşü

Ütopycılık yaklaşımına eleştiriler

"ideal kent nasıl olması gerekir"e yönelik ütopycı ve kapsamlı tasarımları içeren yaklaşımlar Jane Jacobs'un eleştirisi bu anlamda çok önem kazanmakta:

"Şehir inşası ve tasarımı alanında en muazzam deneme-yanılma, başarı-başarısızlık laboratuvarı şehrin ta kendisidir. Şehir planlamasının ders çıkarması gereken, teorilerini oluşturup sınaması gereken laboratuvar budur işte. Oysa bu disiplinin (eğer bir disiplin denebilirse) uygulayıcıları ve öğretmenleri gerçek hayattaki başarı ve başarısızlığı incelemeyi ihmal etmiş; onun yerine kasabaların, banliyölerin, sanatoryumların, panayırın ve hayali rüya kentlerin –şehirlerin ta kendisi dışında her yerin– hareket tarzları ve görünümülerinden çıkarılan ilkelere rehber edinmişlerdir." Sf.26

"Şehir planlama sahte bilimi ve ona eşlik eden kentsel tasarım sanatı, gerçek dünyada sınamaya macerasına atılmamış hüsnükuruntuların, bildik hurafelerin, aşın sadeleştirilmelerin ve sembollerin aldatıcı rahatlığından kurtulabilmiş değil." Sf.33

Le Corbusier'in ideal kent tasarısı da buna en net örnek olarak sunulmaktadır:

"Le Corbusier'in rüya şehri, bizim şehirlerimiz üzerinde muazzam bir etki yarattı. Mimarlar bu anlayış karşısında adeta delicesine bir coşkuya kapıldı ve giderek daha çok etkisine girdikleri bu anlayış, sosyal konut projelerinden tutun da işyeri projelerine dek sayısız projede hayata geçirdi.... Le Corbusier'in şehri harika bir mekanik oyuncuğa benziyordu. Üstelik onun konsepti mimari bir çalışma olarak göz kamaştırıcı bir netliğe, sadeliğe ve uyuma sahipti. Çok düzenli, göz önünde ve kolay anlaşılırdı. Tıpkı iyi bir reklam gibi her şeyi tek hamlede söyleyiveriyordu. Plancıların, iskân uzmanlarının, tasarımcıların, hatta müteahhitleerin, kredi kurumlarının ve belediye başkanlarının bu vizyona ve cüretkâr sembollerine direnmesi mümkün değildi.... Le Corbusier'in taklitleri "Bak ben ne yaptım!" diye başırr adeta. Adeta kocaman, görmezden gelinemeyecek bir ego gibi, birilerinin başarısını haykırır. Ama şehrin nasıl işlediği konusuna gelince, tıpkı bahçeşehir gibi, onun da elinde sadece yalanlar vardır." Sf.43

Kentçilik-şehirçilik karşıtlığı (anti-urbanism)

Kentin doğasından gelen karmaşıklığa karşın düzenin savunulması, düzen ve nizamlı kentler. Anti-kentsel kentler. Büyük metropollerin dağınık ve karmaşık yapısı istenmeyen bir sonuç ve buna karşın sınırsız düzenin içinde geniş yeşil alanlar içerisinde düzenle yükselen bloklar merkez dışıdır...

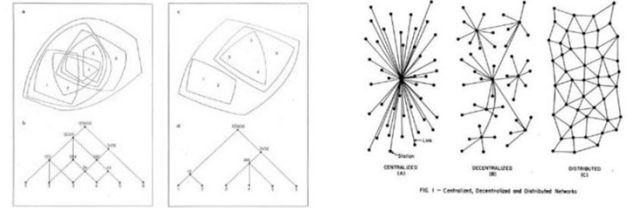
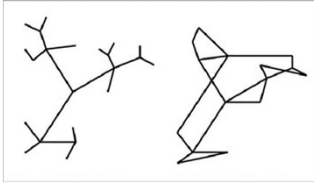

Jacobs, Garden City savunucularının ve Merkezleştiricilerin kent karşıtı önyargılarını, özellikle de toplulukların kendi kendine yeten birimler olması gerektiğine dair ortak sevgilerini vurgular; karma arazi kullanımının kaotik, öngörülemez ve olumsuz bir ortam yarattığı; sokakların insan etkileşimleri için kötü bir yer olduğunu; evlerin sokaktan korunaklı yeşil alanlara çevrilmesi; ana yolların beslediği süper blokların, üst üste binen kavşaklara sahip küçük bloklardan daha üstün olduğunu; önemli detayların organik dinamizm tarafından şekillendirilmek yerine kalcı bir plan tarafından dikte edilmesi gerektiğini; ve nüfus yoğunluğunun caydırılması veya en azından bir izolasyon hissi yaratmak için gizlenmesi gerekir.

Kentsel yapının düzenlenmiş görünümü

Kentsel yapının idealize edilmiş formu, yani kentsel yapı reçetesine yönelik gelen eleştiriler de diyebiliriz.

- Örneğin Howard ve Le Corbusierin düzenli ve keskin sınırlarla birbirinden ayrılan arazi kullanımı ve yapı düzenlerinin yerine Jacobs'un karma kullanım önerileri.. Jacobs'a göre iyi bir kentsel yaşamı ortaya koyan farklı kullanımların ve farklılıkların düzenli ayrışmaları değil olağan bir aradalıdır.
- Kentsel yaşamdaki canlılık ve çeşitliliğe katkı sağlayan da gece ve gündüz kullanıcılarının karma kullanımları sağlanabilmesi ile gerçekleşmektedir.
- Bahçeşehir yaklaşımında da olan "bazı kültürel yada kamusal işlevleri ayıklama ve şehrin gündelik haliyle ilişkilerini pislikten arındırma fikri".... yerine karmaşık ve çeşitliliğin sağlanması "hem ekonomik hem de sosyal olarak birbirlerine sürekli karşılıklı destek sağlayan en karmaşık ve yakın kullanım çeşitliliği için şehirlerin ihtiyacıdır"

ŞEHİR YAPISI BİR AĞACA MI BENZETİLEBİLİR YOKSA YARI-ÖRÜLÜ BİR AĞA MI????

Christopher Alexander'in "Şehir bir ağaç değildir" teorisinde ağaç yerine semi-lattice (Yarı örgü), her şeyin birbirine bağlı olduğu çok karmaşık ve ince bir matematiksel figürdür. Bir sistemde sabit parçalar (binalar, yollar...) ve değişen parçalar (enerji, insanlar, para...) vardır, ağaç, yarı örgünün aksine yapısal karmaşıklıktan yoksun olduğu için aralarında örtüşen kümeleri hariç tutar.

Örneğin:

Mahalleler, beşli kümeler halinde 'köyler' oluşturur. Ulaşım, köyleri yeni bir kasabaya katıyor. Organizasyon bir ağaçtır. Bu haliyle yerleşmeler müstakil ve kendine yeter konşullardan oluşur.

Bu yargıya karşın Alexander yapay kentlerin fazla sadeleştirilmiş ve basitleştirilmiş kentsel form anlayışı üzerine kurulu olduğunu bu tür bir yapıda parçaların bütün ile ilişki içinde olduğu ancak birbirleri ile geçişken, üstüste geçen – örtüşen bir ilişki kurmadığını ancak gerçek bir kentte tüm parçaların hem birbirleri ile hem de bütün ile düzenli bir ilişkiden çok üst üste geçişkenliği olan daha karmaşık bir yapı sergilediğini belirtir. Ki kentlerin bu karmaşık yapısının başarılı kentin karakteristik özelliği olduğunu vurgular

Planlama değerlerinin fikir birliği görüşü

Dönemin planlama anlayışının yerel – mahalli toplulukları anlamada yetersiz kaldığı, 1960ların 'kamu' ve 'insanlar' (public – people) yönelik artan söyleme karşın bu söylem içerisinde yer alan **kamu-topluluk-toplum-insanlara yönelik homojen-tekdüze bir grubu tarifleyen** yanılgısıdır.

- Kamu konut politikaları konusunda aynı topluluk içerisinde örneğin farklı gelir düzeyindeki kişilerin öncelik, beklenti ve istekleri farklı olacaktır. Dolayısıyla bu konuda o topluluk içerisinde bir fikir birliğinden söz edemeyiz.
- Peki bu noktada yasa ile güvence altına alınacak politika nasıl şekillenecek? Çekişmeli – siyasal bir sürecin ertesinde şekillenecektir.
- Dolayısıyla **homojen bir topluluk yapısı yada ortak değerler yapısı değil sadece çok sayıda etkilenen grup tarafından tutulan çok sayıda rekabet eden değerler** olabilir.

Planlılar evanjelistik bürokratlar (körükörüne savunan) mı?

AYNI DÖNEMDE GÜNDEME GELEN RESMİ DANIŞMA KURULLARININ GÖRÜŞ VE ÖNERİLERİ

- Ör UK konut ve yerel yönetimler bakanlığı: **Gelişme Planlarının Geleceği : PAG Raporu** 1965 ki bu rapor neticesinde İngilterede 1947 planlama kanunu 1968'de revize edilmiştir.
- Buradaki eleştirinin önemli bir noktası ise eleştirinin **planlama politikalarından ziyade planlama sistematığına yönelik** olmasıdır.
- Değişimlere uyumsuz ve bu yüzden **esneklikten uzak** olması
- Planların **kapsamının yetersiz** olması
örneğin nüfustaki değişimin, trafikteki büyümeye olası etkisi ile diğer sosyal ve ekonomik alanlara olan etkisini okuma , değerlendirme ve çözüm üretmede yetersiz kalması
- Kimi konulardaki **aşırı detaylılığının eksikliğine ek kimi alanlardaki yetersiz detay** sunumu

Rapor **iki aşamalı** bir sistemde gelişme planlarının yapılması gerektiğini önermiştir.

- Geniş kapsamlı Stratejik planlama – (Strategic plans-structure plans) üst ölçek genel karar ve alanların işlendiği (broad brush zoning) – uzun dönemli
- Üst ölçek kararlardan üretilen Yerel planlama (daha detayda verilerin planın sunulduğu) – kısa dönemli

Bizdeki NİP ve UIP gibi diyebiliriz.

PLANLAMADA SİSTEM YAKLAŞIMI İLE PLANLAMA YAKLAŞIMLARINDA RADİKAL BİR DEĞİŞİM

Principles and Practice of Town and Country Planning

J. BRIAN McLOUGHLIN
Urban and Regional Planning
A SYSTEMS APPROACH

